

POZIV NA NOVA ČITANJA

PREMIJERE

Branko Gavella

TEMAT

Teorija glume. Od materijala do ličnosti.

PORTRET

Pruredili Nikola Batušić i Marin Blažević.

FESTIVAL

Centar za dramsku umjetnost, Zagreb, 2005.

RAZGOVOR

IZ RUKOPISA

IZ POVIJESTI

TEORIJA

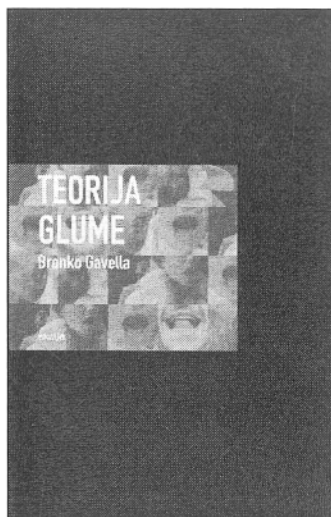
MEĐUNARODNA

SCENA

**NOVE
KNJIGE**

DRAMA

Govoriti i pisati o glumi zahtjevan je žanr, što je činjenica koju ne treba posebno naglašavati, ali koja rado ve na spomenutu temu čini dragocjenijima. Donedavno vrlo skromnu ponudu literature o glumi i glumcu na hrvatskome jeziku biblioteka Mansioni Hrvatskoga centra ITI-UNESCO obogatila je s čak dva naslova, knjigama Mihaila Čehova, *Glumcu – O tehnicima glume* te Josepha R. Roacha, *Strasti glume – Studije o znanosti glume*. No, posebnu deliciju i posebno značajan prinos ovoj temi, tek jednim dijelom zato što je riječ o izvornoj, a ne prevedenoj studiji, ipak čini reizdanje teorijskih razmatranja o glumi redatelja, teatrologa, kazališnoga teoretičara i pedagoga Branka Gavella objavljenih pod zajedničkim nazivom *Teorija glume. Od materijala do ličnosti* kao prvi naslov u novopokrenutoj biblioteci Akcija časopisa za izvedbene umjetnosti *Frakcija*. Na prvi pogled nekome bi se možda moglo učiniti čudnim što je biblioteka urednika Marina Blaževića, zamišljena kao biblioteka koja će hrvatsku kazališnu policu popunjavati knjigama s područja novoga teatra, plesne umjetnosti i umjetnosti performansa, nove dramaturgije, teorije izvedbe i hibridnih *Live Art* praksi, za prvi naslov odabrala

upravo zbirku Gavellinih tekstova. No uzmemo li u obzir da je novo promišljanje Gavellinih teorijskih stavova o kazalištu (napose u svjetlu suvremenoga kazališta i suvremenih teorijskih pristupa) te predstavljanje Gavelline teorije glume u inozemstvu još jedan od ciljeva biblioteke, taj nam podatak više neće biti toliko neobičan. Dapače, činit će se posve prirodnim što je pored *Teorije glume* Akcija objavila i knjigu Gavellinih tekstova *Dvostruko lice govora* koju je priredila i opsežnim predgovorom popratila Sibila Petlevski, a Nikola Batušić najavio kao novoga i nepoznatoga Gavellu, Gavellu na granici filozofije, sociologije pa i politologije, te što bi u istoj biblioteci iz "radionice" Lade Čale Feldman i Tomislava Brleka uskoro trebao izaći i prijevod Gavelline *Teorije glume* na engleski jezik.

U članku *Uvodna razmatranja k estetskoj analizi kazališta i glume*, objavljenom u jesen 1950. u prvom i jedinom broju časopisa *Scena*, Gavella je zapisao kako je od samih početaka svoga bavljenja kazalištem zamjećivao da se javnost kazališnom umjetnošću bavi puno više negoli ijednom drugom te kako je sukladno tome očekivao da će razina govora o kazalištu biti viša, sofi-

sticiranija i stručnija negoli je to slučaj s govorom o drugim umjetnostima. Predvidljivo, Gavella se vrlo brzo razočarao i spoznao da se ni o jednom drugom umjetničkom fenomenu ne govori toliko *nejasno* i *maglovito* kao o kazalištu. Tako je jednim dijelom i iz njegova nastojanja da razbistri nejasnoće i rastjera magle u govoru o glumačkoj umjetnosti izrasla *teorija glume*, teorija koju je podjednako izlagao i u sporadičnim napisima, razgovorima i predavanjima o raznovrsnim kazališnim temama i u rukopisu posvećenom upravo toj problematici, a prvi put objedinjenima u knjizi *Branko Gavella: Glumac i kazalište* objavljenoj u nakladi Sterijina pozorja godine 1967. u Novome Sadu.

Posebnost novog ukorićenja Gavellinih tekstova o glumi koje su timski priredili Nikola Batušić i Marin Blažević, međutim, daleko natkriljuje pretiskavanje gore spomenutog izdanja. Riječ je, naime, o znatnije proširenom i redigiranom izdanju nastalom kao rezultat rada na znanstvenome projektu *Branko Gavella – povijest, teorija, kultura teatra zagrebačke Akademije znanosti i umjetnosti* o okviru kojega se iznova istraživao i vrednovao pisani opus Branka Gavelle. Izmjene su uslijedile nakon pažljivoga pregledavanja i usporedbe Gavelline rukopisne ostavštine i različitih inačica njegovih objavljenih tekstova te nakon *prosudbe rezonantnosti Gavelline teorijske misli u europskom kontekstu*, kako u *Predgovoru* piše prvi priređivač i autor zacijelo najsveobuhvatnije studije o B. Gavelli, N. Batušić. Vrijedi napomenuti da je u sklopu projekta obavljen još cijeli niz (pred)radnji – spomenimo “tek” prijevod s njemačkoga Gavelline disertacije i tekstova manjeg opsega te dopunjavanje bibliografije Gavellinih radova – što znači da revalorizacija i publikacija Gavellinih radova dvjema najnovijim knjigama za sigurno nije iscrpljena.

Gavellina teorija glume u novome ruhu zaogrnutu je dvama priređivačkim tekstovima, rečenim *Predgovorom* N. Batušića i *Pogovorom* nazvanim *Gavelološki polilog* M. Blaževića. Batušićev *Predgovor* s izuzetnom akribijom iznosi kronologiju nastajanja Gavelline teorije glume koja je svoje prve obrise počela dobivati krajem dvadesetih godina prošloga stoljeća, a usporedno s njome i kronologiju nastanaka ovog najnovijeg izdanja, odnosno temeljne odrednice njegove trodijelne strukture, pri čemu precizno pojašnjava odnos, varijante i razmještaj pojedinih poglavlja prema *novosadskome* izdanju, prema ra-

dovima tiskanim u periodici i prema izvornim Gavellinim rukopisima iz ostavštine.

Prvu od triju cjelina, *Eseje i studije*, čine radovi koju su objavljeni za Gavellina života u razdoblju od 1928. do 1953. godine, nanizani su kronološki i prikazuju ili u osnovnim crtama najavljuju većinu Gavellinih teorijskih tematskih preokupacija, bilo da je riječ o njegovim pogledima na glumu, režiju, scenski govor, glumačku pedagogiju, scenski realizam, mjesto kazališne umjetnosti u općem sustavu socijalnih vrijednosti ili specifičnosti kazališne umjetnosti u odnosu na druge umjetnosti (filmku, glazbenu, likovnu), kao i na njihova međusobna *sjecišta* i *unakrštanja*, s posebnim naglaskom na suodnos dramske književnosti i kazališta. U poglavlju *Gluma*, prvi put objelodanjenom u beogradskome časopisu *Danas* (1934.), Gavella će istaknuti i tri po njemu ključne činjenice koje valja imati u vidu kad god se raspravlja o kazalištu, a to su, najprvo, gluma i glumac, potom kolektivni karakter kazališne umjetnosti, kako u pogledu izvođenja tako i pogledu primanja, te najzad, reproduktivni karakter kazališne umjetnosti koja neke snažne poticaje prima od drugih umjetnosti. Dakako, i u ovim se esejima i studijama nadaje Gavellina teza o organskoj vezi glumca i publike i o njezinoj *motorno dinamičkoj* naravi, odnosno autorova vjerojatno najpoznatija i najeksploatirana misao o glumi kao suigri glumca i gledatelja. Drugim riječima, prvih osam članaka / poglavlja ocrta neke osnovne Gavelline teze o glumačkoj umjetnosti koje detaljnije razrađuje i zaokružuje središnji, drugi dio knjige.

U tekstovima iz prve cjeline čitatelj će nailaziti na autorove napomene o stanovitom duljem i sustavnom djelu posvećenom teoriji glume, a upravo ono tvori drugu cjelinu, sada nazvanu *Teorija glume* i prvi put objavljenu 1967. prema rukopisu iz Gavelline ostavštine. No, za razliku od prvoga djela *novosadskog* izdanja koji je u novu knjigu stigao gotovo netaknut, ova je cjelina otprela znatnije modifikacije, proširenja i preslagivanja građe. Zbog toga će poznavateljima Gavelline teorijske misli o glumi / teatru najzanimljiviji dio knjige vjerojatno biti upravo novi, umetnuti dijelovi rukopisa koji su ispušteni iz prvog izdanja iz različitih razloga (nečitkost, nepouzdanost o intendiranom mjestu u finalnome rukopisu, nejasnoće, mjestimična redundantnost...). Jedan je takav umetak, primjerice, i tridesetak kartica teksta koje tvore treći dio poglavlja pod naslovom *Materijal glumčevog*

stvaranja, a izdvajamo ga jer Gavella u njemu, između ostaloga, iscrpno razjašnjava i svoju analitičku metodu. Novi nazivi druge cjeline koji su djelomice dospjeli i do krovnooga naslova cijele knjige uvedeni su pak zato što, po sudu priređivača, bolje odgovaraju sadržaju građe koja se u njemu eksplicira – *teoriji glume* kao putu *od materijala* glumčeva stvaranja *do* formiranja nove glumčeve *ličnosti*.

Na posljertku, treći dio knjige sastoji se od *Dodataka*, članaka u kojima su pred čitatelja iznesene različite varijante pojedinih tekstova i pojedinih segmenata Gavelline teorije glume – kako iz autorova pera tako i iz druge ruke (npr. *Predavanje dr. Gavelle o teatru*) – a koji na taj način rasvjetljavaju pojedine faze njezina nastajanja.

Novoobjavljeno izdanje Gavelline teorije glume uključuje pogovor drugoga priređivača, M. Blaževića, kojemu već zbog opsega, ali i ne samo zbog toga, vrijedi posvetiti više pozornosti. Blažević u uvodnim rečenicama sa žaljenjem naglašava kako Gavellina teoretska razmatranja glume i kazališta, posebno u omjeru prema vrsnoći, inovativnosti i modernosti autorovih promišljanja, dosad nisu bila dostatno istražena i valorizirana, unatoč tomu što je, dodajmo, riječ o razmatranjima ličnosti čija osobnost i djelovanje u povijesti nacionalnoga glumišta imaju gotovo legendaran status. Ustvrdiivši da je Gavellinej teoriji glume i teatra posvećeno (pre)malo radova, Blažević baš zato najveći dio svoga predgovora ustupa istraživačima koji su o njoj ipak pisali (ponajprije u znanstvenim radovima, studijama, člancima, raspravama i esejima), svrstavši ih u tri kategorije ili gavelološke struje: u onu koja potječe iz teatrologije i u kojoj dominira N. Batušić, potom u onu koja se utječe u filozofiju (V. Filipović, V. Švacov, P. Brečić, V. Zuppa) – a obje ih na stannovit način objedinjuje studija S. Petlevski *Kazalište suigre* – te na koncu u zapise iz prakse (G. Paro, B. Violić, T. Durbešić). Iznoseći njihova mišljenja njihovim vlastitim riječima, a manje oslanjajući se na osobne izvode, analize i komentare (mada se to nije moglo izbjeći u cijelosti), Blažević daje pregled (znanstvene) refleksije o Gavellinej teoriji glume: cilj mu je detektirati i izdvojiti ključna mjesta iz dosadašnjeg tijeka gavelološke rasprave te supostaviti, usporediti i sučeliti neke glavne teze i spoznaje. Iako nije, kako sam kaže, *uzurpirao* pogovor vlastitim razmišljanjima o Gavellinej teoriji glume i teatra otprije poznatima iz članaka objavljenih u magazinu *Fracija* i zborniku radova *Krležini dani u Osijeku 2002.*, ipak nije propustio spomenuti dva izazova koja, po njegovu sudu, predstoje svakom ozbiljnijem pristupu Ga-

vellinoj teoriji. S jedne strane treba imati na umu da se ona razvijala u rasponu od gotovo pola stoljeća i da je njezinu genezu obilježio niz različitih varijanti, fragmentarnih tekstova i uvodnih razmatranja te katkada proturječnih pa i nedorečenih segmenata. S druge strane, velik su izazov i *diskurzivni splet i nacionalno-estetski kapital* nastali kao rezultat neopravdanih tumačenja znamenite Gavelline krilatice o zastupanju književnosti u kazalištu, protiv čega Blaževićev predgovor osobito žestoko ustaje te u konačnici i pledira da se rasprava o književnosti u / i kazalištu preusmjeri k raspravi o tijelu u / i (doživljajnom) prostoru, režiji u / i gledanju, glumi u / i izvedbi ili pak etici u / i akciji. Budući da namjera Blaževićeva poliloga nije zaključivanje razmatranja o Gavellinej teoriji glume, nego upravo suprotno, postavljanje pitanja, otvaranje problema, iniciranje diskusije, njegov se pogovor na koncu preobražava u *predgovor* neke buduće, za nadati se je što skorije i što višeglasnije raspre o Gavellinej teoriji glume / teatra. Dapače, priređivač na nju i izrijekom poziva, nutkajući čitatelja potencijalnim pristupima i temama. Nova saznanja o Gavellinej teoriji teatra, jasno je Blaževiću, mogla bi potaknuti *istraživačke perspektive i disciplinarna presjecišta* semiotike, fenomenologije, antropologije i sociologije kazališta ili teorijska mreža teorije predstave odnosno izvedbe, potom i *usporedna čitanja te možda neočekivane relacije* Gavelline teorije i teorijskih misli njegovih bližih ili daljih suvremenika (Stanislavskog, Craiga, Mejerholjda, Artauda, Jouveta, Piscatora, Brechta, M. Čehova, Grotovskog, Brooka, Barbe), a na posljertku i suodnos Gavelline teorije i autorskih poetika predstavnika novoga i postdramskoga kazališta u suvremenom hrvatskom kazalištu (Brezovec, I. Boban, Indoš).

Želimo li, dakle, ukratko sažeti i revidiranu *Teoriju glume* i gavelološki polilog, najvažnijim se čini naglasiti kako je Branko Gavella svojim teorijskim napisima o glumi i kazalištu dotaknuo niz tema koja su i danas više nego pregnantna, poticajna i aktualna. Da novih analiza i pristupa neće nedostajati svjedoči već i na predstavljanju nove biblioteke napadno uočljiva istraživačka pasioniranost pa i zatravljenost (u najsvjetlijem mogućem značenju) stvaralaštvom – i to ne isključivo teorijskim – Branka Gavelle, koja je svoj adekvat našla i u tiskanom obliku knjige uvijek rastvorenih korica što svakoga tko je uzme u ruke, baš kao i Gavelline tekstovi između njih, poziva na uvijek nova čitanja i promišljanja.

PREMIJERE
TEMAT
PORTRET
FESTIVAL
RAZGOVOR
IZ RUKOPISA
IZ POVIJESTI
TEORIJA
MEĐUNARODNA
SCENA
NOVE
KNJIGE
DRAMA